

Molnár Eszter Edina, Sidó Anna: *Csáth Géza személyesen Alternatív életrajz*

Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2021, 155 l.

Ha visszatekintünk az utóbbi évtizedre, aligha lehetne azt állítani, hogy a Csáth Géza iránt érdeklődők hiába vágyakoztak volna arra, hogy minél több és komplexebb információt, apró részletet megtudjanak a szerző munkásságáról vagy magánéletéről. Az említett időszakban három, naplófeljegyzéseket és visszaemlékezéseket tartalmazó kötet jelent meg,¹ illetve tavaly az alaposan gondozott, válogatott levelezés is elérhetővé vált a Magvető Kiadónál, amely 2003 óta az életműkiadásért felel.² Továbbá, a Helikon Kiadó zsebkönyvsorozata szintén három kiadványt szentelt Csáth Géza munkásságának a bemutatására: *Egy elmebeteg nő naplója*, *Ópium*, valamint legutóbb *A vörös Eszti* címen jelent meg novellaválogatás. A szaktudományos írások sem hagyták figyelmen kívül a szerző életművét, hiszen Szajbély Mihály – aki a fent említett naplók és levelezések közreadásában is aktív részt vállalt Molnár Eszter Edina mellett – újabb monográfiát publikált, harminc év elteltével, jelentős mértékben támaszkodva és felhasználva a közreadott szövegek tanulságait. A 2019-es év ugyanakkor, a szerző halálának évfordulója okán ugyancsak kiemelt fontossággal bírt, a Petőfi Irodalmi Múzeum vizuálisan kiemelkedő értékű emlékkiállítást rendezett Csáth sokoldalúságának bemutatására. A *Csáth Géza személyesen. Alternatív életrajz* című kiadványt úgy gondolom, szükséges, vagy legalábbis nem érdektelen ebben az intenzív érdeklődést tanúsító hálózatban elhelyezni, hiszen ily módon jóval pontosabban körvonalazható pozíciója, jelentősége, valamint unikális jellege. Jóllehet a kiadvány a kiállításához szorosabban kapcsolódik, lényegében az ott bemutatottakból próbál átmenteni, hasznosítani, könnyen hozzáférhetővé tenni olyan anyagokat, amelyek többnyire csak a múzeum Kézirattárában vagy Művészeti, Relikvia- és Fotótárában elérhetők, viszont nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a többi, korábban említett kötetből ki-rajzolódó Csáth-képpel is dialógust kezdeményez vagy folytat.

A Csáth-képet jelen esetben nemcsak átvitt, a szövegből kirajzolódó értelemben kell érteni, hanem a fotó természetes létmódjában. A borítón szereplő kép már ismerősként

¹ „Méla akkord: hínak lábat mosni”. *Naplófeljegyzések és visszaemlékezések. 1897–1904*, s. a. r. MOLNÁR Eszter Edina, SZAJBÉLY Mihály, Bp., Magvető, 2013. – *Úr volt rajtam a vágy. Naplófeljegyzések és visszaemlékezések. 1906–1914*, s. a. r. MOLNÁR Eszter Edina, SZAJBÉLY Mihály, Bp., Magvető, 2016. – *Sötét örvénybe süllyedek. Naplófeljegyzések és visszaemlékezések. 1914–1919*, s. a. r. MOLNÁR Eszter Edina, SZAJBÉLY Mihály, Bp., Magvető, 2017.

² *Smaragd asztal. Csáth Géza válogatott levelezése, jegyz.* MOLNÁR Eszter Edina, SZAJBÉLY Mihály, Bp., Magvető, 2020.

hathat, annak ellenére, hogy sokáig nem szerepelt a szerzőről gyakran használt portrék között. Ennek egyik oka az lehet, hogy a PIM bejárata mellett álló óriásplakáton is ez szerepelt, illetve az ehhez kapcsolódó Facebook-eseményeken is rendszerint megjelent borítóképként, így viszonylag gyorsan átvette a jellegzetes arckép szerepét. Ugyanakkor Szajbély Mihály legutóbb megjelent tanulságos monográfiájának borítójáról ugyanez az orvosi köpenyes Csáth (?) azonosítható. Ezek mellett akár az utcán is találkozhatunk vele, hiszen a Vates és a PIM kollaborációjából született póló megtervezésekor is ezt a képet vették alapul (fejfelé lefelé verzióban is kapható, így már nehezebb az azonosítás, de annál kifejezőbb, főként „Az álom kárpótól mindenért” idézettel kiegészülve). A műtárgyjegyzékből kiderül (sajnos az oldalszámok több esetben pontatlanok, de a kötet következetes struktúrája kisegíti az olvasót, hogy mégis rátaláljon az általa keresett leírásra), hogy 1910 körül készülhetett, készítője ismeretlen, illetve jelenleg a PIM tulajdonát képezi, így nem véletlen, hogy az előkerült kép Csáth arculatának megtervezésénél is alapul szolgált.

Csáthot orvosként ábrázolni nem probléma- vagy legalábbis nem kritikamentes gesztus. Nem véletlenül helyeztem el fentebb kérdőjelet Csáth neve után, amikor a kép vázlatos előfordulástörténetére hivatkoztam, hiszen valószínűleg sokkal inkább dr. Brenner Józsefről készült a kép, utólagos konstrukció csupán, hogy a jelenben egyértelműen Csáth Gézával azonosítja a szemlélő. Kosztolányi „hármass művész” címkéje mellett talán az „orvosíró” a másik legismertebb megnevezés. Nem véletlen, hogy a PIM-ben rendezett kiállítás nem hagyta figyelmen kívül ezeket az aspektusokat, és mindkettőre érzékenyen reagált. A kötet is átgondoltan építi bele ezt a transzgresszív identitást. A *Csáth Géza személyesen* provokatív címválasztás. Azt a látszatot kelti, mintha létezett volna a valóságban is ez a karakter, és most az ő életébe kapnánk betekintést, miközben már az első lapok erőteljesen sugallják, hogy Csáth mindössze egyetlen komponense a teljes személynek, hiszen a pauszpapírral való átjátszás másik oldalán a Brenner József név szerepel. A kettő közti határ nehezen képezhető meg, viszont kétségtávolan létezik: hol az egyik, hol a másik a dominánsabb. Természetesen nem kérdés, hogy miért a választott név szerepel a borítón, irodalmi szempontból valóban ez tekinthető relevánsnak, ugyanakkor a szerkesztők alapos megfontolására utal, hogy valamiképpen jelezni próbálták, hogy a kettő közé nem tehető egyenlőségjel, de nem is érdemes, vagy legalábbis kevésbé termékeny egymástól leválasztva, külön értelmezni. Ebből a perspektívából szemlélve, a fényképen orvosként ábrázolt férfi, illetve a címben kiemelt név már kevésbé ellentmondásos, kiegészítik egymást (sőt a név tükrözése nemcsak a kiállítás emlékeztető tükrét idézheti fel, hanem pszichanalitikus többletjelentéssel is társul hozzá).

A kötet alcíme is termékeny kiindulópontként szolgál. Az *Alternatív életrajz* egyrészt utalhat arra, hogy ezt nem a hivatalos verzióként kell értelmezni – valamihez képest mutat különbözőt –, másrészt a válogatás szerkezetének ismeretében azt az olvasatot is megengedi, hogy az irodalomnak jelentősebb szerepet tulajdonítsunk (ha ez még

egyáltalán fokozható Csáth esetében) az életút leírásában, megértésében. Ez a gesztus valószínűleg irodalomtudományi szempontból vitatható, viszont nem szabad elfeledkezni arról, hogy a szóban forgó kötet műfaját tekintve nem tanulmánykötet vagy monográfia, így felesleges emiatt kárhozhatni. Jóllehet a rövid, lényegre törő, ám magyarázatot nem mellőző műtárgyleírások sok esetben hagyhatnak hiányérzetet azok számára, akik alaposan ismerik az életművet, illetve a hozzá tartozó szűkebb vagy tágabb értelemben kapcsolódó elemeket, viszont egyértelmű, hogy nem a tudás, sokkal inkább a hely szűkössége és a kötet koncepciója indokolta ezt a megoldást. Feltételezhető, hogy a leírásokat készítő szerkesztők a szövegek rövidsége ellenére hosszasan dolgozhattak, hiszen éppen az információ szelektálása, illetve a műtárgyakhoz való hozzárendelés nem kínálkozik magától értetődően (éppen ezért néha túl sok minden ki is került a szövegből, és zavaros megoldás lett a végeredmény, például „A Brenner és a Decsy családok kettős házasság kapcsolta össze, Kosztolányi Árpád né Brenner Eulália pedig Csáth édesapjának testvére volt” [42]) A műtárgyak strukturált narratíva ugyanakkor nem vonja maga után a kihagyásos szerkezetet, hiszen minden lényeges tudnivaló szerepel, amit érdemes a szerzőről ismerni.

Annak ellenére, hogy korábban felfejtettem a borítót, valamint az első lapok Brenner/Csáth játékát, nem elvárás az alkotók részéről, hogy az album kézbevétele előtt alapos ismerettel rendelkezzen az olvasó. Az álnévre vonatkozó pontosítás az egyik árulkodó gesztus erre vonatkozóan:

Brenner József hivatalosan sosem vette fel a Csáth Géza nevet, amely valójában írói álnév volt. Korai zsengeit még – beleértve kottáit is – más-más névvel látta el, találkoztunk vele például Halmos Józsefként vagy Siposs Antalként is. Egyik jegyzetfüzetben, ahol a lehetséges aláírásokat próbálgatta, a Csáth Géza mellett találunk Jász József és Bujdosó Decsy Károlyt. A Jász névvel való kapcsolatot homály fedi, mindenesetre öccse – talán Csáth javaslatára – Jász Dezsőként lett író. A Csáth nevet alighanem Gárdonyi Géza *A láthatatlan ember* című regényének szereplőjétől, a Gézát pedig egyenesen szeretett írójától kölcsönözte (66).

Ugyanakkor ez az idézet utal a feldolgozott hagyaték tanulságaira is (a jegyzetfüzet által).

A műtárgyakhoz tartozó leírás szinte kivétel nélkül mindössze kiindulópontként szolgál jellegzetes életesemények bemutatására. Viszont a kötet nívója, illetve a korábban említett alternatív életrajz egyik irányát megalapozó olvasat, a mellékelt, Csáthtól származó szövegek. Ebben az esetben is óvatosan használok Csáth nevét, hiszen míg a szépirodalmi szövegek ezen a néven jelentek meg, addig a naplókra vajon lehet-e ugyanez alatt a név alatt hivatkozni? Talán a legszemléletesebb átmenet a Brenner/Csáthra az általa is használt dr. Csáth Géza megoldás, amely összevonja és fel is számolja a racionalitást, az egyértelmű indexeket görcsösen keresők törekvéseit.

Csáth Gézát nem könnyű definiálni. Esterházy Péter tett rá emlékezetes kísérletet a *Csáth Géza fantasztikus életében*, viszont éppen a hosszúra nyúlt felsorolásból – bár

mindegyik használt jelző találó –, mégis az válik szembetűnővé, hogy inkább csak megközelítik egy-egy aspektusát, de a lényegét képtelenek a szavak szintjén megragadni. A *Csáth Géza személyesen. Alternatív életrajz* ebből a szempontból szerencsés és sikeres vállalkozásnak tekinthető, hiszen nemcsak a szavak jelentésképző erejére hagyatkozik, hanem a látványra és valamelyest a hallásra is apellál (a kiállításban ez utóbbi a technika miatt könnyebben és jelentősebb mértékben kivitelezhető volt). A szerzőhöz ugyanúgy hozzátartoznak orvosi státuszában végzett kísérletei és azok alapján írt kazuisztikái, mint az általa készített női aktok, akár a páciensek könyvébe vagy a naplóba, valamint mint a novellák írása, zeneművek komponálása. A látvány sosem másodlagos, hanem egyenértékű, ezért nem mellékes, hogy ne csak olvassuk az információkat, hanem vizuálisan is befogadjuk. Csáth portréjának és nevének összefonódása branddé válik, de jóval több, mint az évtizedekkel ezelőtti morfinista orvosíró reklámarca: a művészetköziség mellett az interdiszciplinaritást is hirdeti, így aktualitása és a feléje fordult figyelem nem dilemma tárgya.

Nagy Hilda